

Zunde. Dendrohronoloģisko pētījumu ieguldījums Rīgas arheoloģisko objektu datēšanā.

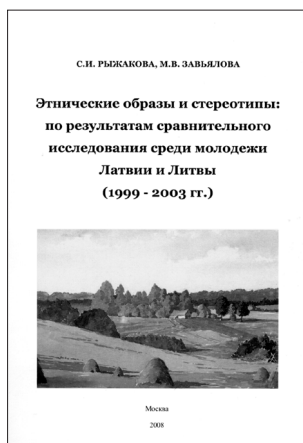
Par citām Hanzas pilsētām un to sakariem ar Rīgu krājumā ievietoti konferences viesu sagatavoti 11 raksti. No tiem krievu valodā lasāmi divi: Valentīns Jaņins. Novgorodas arheoloģijas 75 gadi: galvenie sasniegumi; Jeļena Ribina. Novgorodas un Rīgas kontakti pēc rakstītajiem un arheoloģiskajiem avotiem. Vācu valodā ir seši raksti: Manfreds Glēzers. Lībekas arheoloģija 60 gados – apdzīvotības vēsture pēc rakstītajiem avotiem un izrakumu rezultātiem; Ralfs Bušs. Hamburga ūdensmalā: Senākā kuģu piestātne; Dīters Bišops. Arheoloģiskās liecības par krastu nostiprinājumiem Brēmenē viduslaikos un agrajos jaunajos laikos; Dorisa Mīrenberga. Atziņas par ikdienas dzīvi viduslaiku Lībekā pēc 60 gadu arheoloģiskiem pētījumiem; Aleksandrs Saksa. Viduslaiku Viborgas celtniecības vēsture un kultūrvēsturiskā stratigrāfija pēc 1998.–2008. gada arheoloģisko izrakumu materiāliem; Edgars Rings. Pilsētas arheoloģija Līnburgā – ieguldījums jauno laiku arheoloģijā. Pārējie četri raksti lasāmi angļu valodā: Jusī Peka Tāvitsainens, Kari Uotila. Jaunākie pētījumi pilsētu arheoloģijā Somijā, sevišķi Turku un Nāntali; Marians Rembkovskis. Arheoloģiskās liecības par *Domus sancti Spiritus in Colbergh*; Gražina Navroļska. Elblonga 13. gs. pēc arheoloģiskajiem avotiem; Anderss Reisnerts. Malme un Hanzas savienība.

Krājums ir bagātīgi ilustrēts, visiem rakstiem ir kopsavilkums latviešu valodā.

Ieva Ose

Рыжакова С. И., Завьялова М. В.
Этнические образы и стереотипы:
по результатам сравнительного
исследования среди молодежи
Латвии и Литвы (1999–2003 гг.) –
Москва: Институт этнологии и
антропологии РАН, 2008. – 176 с.
(*Rižakova S., Zavjalova M.* Etniskie
tēli un stereotipi: Latvijas un Lietuvas
jauniešu viedokļu pētījuma rezultāti
(1999–2003))

2008. gadā Krievijas Zinātņu akadēmijas N. Mikluho-Maklaja vārdā nosauktais Etnoloģijas un antropoloģijas institūts (KZA EAI) izdevis grāmatu,¹ kurā apkopoti KZA EAI vecākās zinātniskās līdzstrādnieces Svetlanas Rižakovas un Slāvistikas institūta vecākās zinātniskās līdzstrādnieces Marijas Zavjalovas laikā no 1999. līdz 2003. gadam Rīgā, Viļņā un Maskavā veiktā pētījuma par

¹ Informāciju par KZA EAI izdotajām grāmatām var iegūt internetā institūta mājaslapā: http://www.iea.ras.ru/cntnt/levoe_meny/publikacii.html

etniskajiem stereotipiem rezultāti. Atzīmējams, ka tā starprezultāti publicēti vairākos izdevumos,² aprobēti starptautiskās konferencēs, apspriesti zinātniskos semināros Igaunijā, Krievijā, Latvijā un Lietuvā.

Grāmatas mērķis, kā minēts tās ievaddaļā, ir, izvērtējot jauniešu etniskos (autores lieto terminu – etnokulturālos) stereotipus,³ atklāt subjektīvos apstākļus, kas ietekmē starpetniskās attiecības un etnisko grupu dzīves kvalitāti minētajās Baltijas valstīs. Darba struktūra sastāv no ievada piezīmēm; pētījuma metodoloģijas raksturojuma; nodaļas, kas veltīta *cilvēka tēla* izvērtējumam: savējie un svešie (cilvēks; svešais; tauta; savas un citas tautas pārstāvja tēls; nacionālie raksturi; starpetniskās problēmas un to cēloņi; iespējamie risinājumi); nodaļas, kas veltīta *telpas tēla* analīzei: māja, zeme, telpa, sava un sveša teritorija (māja; zeme; telpa; Latvijas, Lietuvas un Krievijas simboli; mīlas vietas un svētvietas); nobeiguma; izmantotās literatūras saraksta un pielikuma ar ilustrācijām.

Grāmatas ievaddaļā autore sniedz nelielu ieskatu Latvijas un Lietuvas vēstures notikumos, kas iespaidojuši abu tautu etnisko pašapziņu un mūsdienu starpetnisko klimatu tajās (neatkarīgu valstu pastāvēšana starpkaru periodā; politiskās, ekonomiskās un demogrāfiskās situācijas izmaiņas pēc Baltijas valstu inkorporācijas PSRS u.c.). Tepat sniegti dati par iedzīvotāju etnisko sastāvu aplūkotajās valstīs un to galvaspilsētās pētījuma uzsākšanas brīdī (Lietuva – 1999. gads, Latvija – 2000. gads). Autore atzīst, Lietuva un Latvija ir uzskatāms piemērs situācijai, kad starpetnisko klimatu valstī ietekmē titultautas un mazākumtautību skaitliskās proporcijas. Tomēr nepieņemams šķiet apgalvojums, ka Latvijā pilsoņi (*граждане*), piešķirot viņiem pienākošās tiesības un brīvības, tiek dalīti pēc etniskā principa (9. lpp.). Nepilsoņu institūts tekstā nav minēts, akcentēts apgrūtinošais pilsonības iegūšanas process.

Turpmākajā nodaļā sniegta veikta pētījuma metodoloģijas raksturojums. Aptaujā iesaistīto respondentu kopskaits tuvojas 500. Pašas autore to atzīst par nerepresentablu, piebilstot, ka tas ir pietiekams, lai atspoguļotu šai vecuma grupai raksturīgo attieksmi pret sevi un apkārtējo pasauli (11. lpp.). Respondenti ir 16–18 gadu veci jaunieši – latvieši, lietuvieši un krievi – Rīgas, Viļņas un Maskavas vidējās izglītības iestāžu vecāko klašu skolēni. Krievu skolēni intervēti arī Latvijā un Lietuvā. Šīs vecuma grupas izvēli ir noteikuši vairāki faktori: 1) šajā vecumā cilvēkam sāk veidoties patstāvīgi priekšstati par sevi un pasauli, kas gan dzīves laikā var mainīties; 2) jauniešiem ir izteiktāka piederības apziņa savai grupai, viņiem vairāk raksturīga melnbalta pasaules uztvere – krass dalījums savējos un svešos; 3) jauniešu pozīcija ir viņu vecāku un audzinātāju uzskatu atspulgs.

Respondentu aptaujai autore izmanto divlīmeņu pieeju, iestrādājot anketās ne vien tiešos jautājumus, bet arī netiešos (asociāciju tests), kas vērsti uz zemapziņu. Asociāciju testam piemēklētie vārdi saistāmi ar an-

² Starprezultāti publicēti arī Latvijā, sk.: Завьялова М. В., Рыжакова С. И. Этнокультурные стереотипы у латышей и литовцев: Образы “Своего” и “Чужого” // Даугава. – 2003. – № 2/3. – С. 154–170.

³ Autoru sniegtā definīcija: *stereotipi* ir priekšstatu vispārināšanas procesa rezultāti, kas vērsti uz dažādām grupām piederošu cilvēku sociālās mijiedarbības regulēšanu (18. lpp.).

ketas pirmajā daļā (tiešajos jautājumos) iestrādātajiem jēdzieniem. Aptaujā ietvertie jautājumi paredzēti tādu jomu kā telpa (teritorija), starpetniskās attiecības, “savējo” un “svešo” tēli, attieksme pret tradicionālo un etnisko kultūru novērtējumam.

Pētījuma dotumu apkopojumam un iegūto datu analīzei veltītās nodaļas un apakšnodaļas būvētas pēc shēmas: izplatītākās atbildes, to interpretācija, salīdzinājums (pretstatīti aptaujāto latviešu, lietuviešu, Latvijas krievu, Lietuvas krievu un Maskavas jauniešu viedokļi) un secinājumi. Vērtējot respondentu viedokli par konkrētu jautājumu loku, ņemtas vērā atbildes gan uz tiešajiem, gan tiem atbilstošiem asociatīvā testa jautājumiem. Gandrīz katram analizētajam anketas jautājumam pievienota tabula ar respondentu atbildēm. Tekstā ir 49 tabulas. Tabulās fiksēto pirmdatu klātbūtne sniedz lasītājam iespēju diskutēt par autoru sniegto atsevišķu rezultātu interpretāciju. Kā, piemēram, gadījumā ar grāmatā izteikto atziņu, ka latvieši uzskata krievus par lieliem ceļotājiem, kas izsecināta no šādām latviešu skolēnu atbildēm: “krieviem patīk svešas valstis”, “krievi visur jūtas labi” (40. un 56., 57. lpp.).

Apkopojot aptaujas rezultātus, autore atzīst, ka ne viss pētījuma gaitā iegūtais materiāls attiecināms uz stereotipiem. Respondentu atbildēs fiksēti gan visai mainīgi un situatīvi (lai gan noteiktā laikā un noteiktiem ļaudīm visai izteikti) priekšstati, gan visai dziļas, vēstures un kultūras noteiktas, valodas apziņā atspoguļotas starpetniskās attiecības, dažas no kurām uzskatāmas par kultūras kategorijām.

Atsevišķi apkopotie pētījuma dati ļauj autorēm fiksēt divu pretpolu eksistenci: lietuviešu un latviešu pasaules uzskats, no vienas puses, krievu pasaules uztvere, no otras puses. Pretnostatījums izpaužas ne vien atšķirīgos uzstādīto jēdzienu traktējumos, bet arī reakcijā uz asociāciju testa impulsiem. Visuzskatāmāk tas atklājas respondentu pārdomās par “savu” un “svešu” telpu un tautu. Aptaujā iesaistītajiem latviešu un lietuviešu jauniešiem sava telpa ir strukturēta, viņiem nozīmīgas robežas un iespējas tās aizstāvēt, savukārt krievu vecāko klašu skolēniem robežas nav aktuālas – viss mans un bezsaimnieka, nav izteikts piederības princips (152. lpp.). Krievu tautības respondentiem būtisks ir telpas saturs, nevis tās ārējais veidols, kam savukārt lielāku uzmanību pievērš latvieši un lietuvieši (153. lpp.). Jēdziens “tauta” latviešiem un lietuviešiem saistās ar valsti, valodu, kultūru un tradīcijām, lietuviešiem – arī ar vēsturi un reliģiju (26., 27. lpp.). Latvijas un Lietuvas krieviem asociāciju ķēde ir citāda – tradīcijas, valoda, kultūra un valsts, arī tautība (26. lpp.). Autore atzīst, ka krievi Lietuvā, Latvijā un Maskavā savās atbildēs un reakcijā uz asociatīvā testa ierosmēm ir daudz vienotāki (atbildes līdzīgākas) nekā latvieši un lietuvieši savā starpā.

Fiksētajiem pretmetiem sniegti divi skaidrojumi: no vienas puses, tie saistāmi ar valodas apziņu un jau pastāvošu, gatavu asociatīvo saikņu eksistenci, no otras – tos rada savdabīga elementu kopsumma, ko veido katras tautas psiholoģiskās īpatnības, akceptētā socializācijas stratēģija, kā arī vēsturiskā atmiņa un ģimenes tradīcijas.

Nobeigumā autore secina, ka grāmatā aplūkotie pētījuma rezultāti spēj vien ieskicēt apjomīgo un visai komplicēto tēmu loku, kas skar etnisko

pašapziņu, kultūras tēlus un etniskos stereotipus Latvijā un Lietuvā, un norādīt uz dažiem stereotipu izpētes veidiem.

Grāmatas apskatā akcentētas vien dažas jomas no tajā analizētā pētījuma, kas piedāvā nedaudz citu skatījumu uz starpetniskajām attiecībām un interesantu pieeju etnisko stereotipu izzināšanai. Paldies autorēm par ierosmi!

Ilze Boldāne

LATVIJAS VĒSTURNIEKU KOMISIJAS RAKSTI
24. sējums

BALTIJAS REĢIONA VĒSTURE
20. GADSIMTA 40.–80. GADOS

Baltijas reģiona vēsture 20. gadsimta 40.–80. gados: Latvijas Vēsturnieku komisijas 2007. gada pētījumi un starptautiskās konferences “Baltija Otrajā pasaules karā (1939–1945)” materiāli, 2007. gada 6.–7. novembris, Rīga. – Rīga: Latvijas vēstures institūta apgāds, 2009. – 599 lpp. (Latvijas Vēsturnieku komisijas raksti, 24. sēj.)

Klajā nācis jau 24. Latvijas Vēsturnieku komisijas rakstu sējums, kalpojot par apliecinājumu nenogurstošajam darbam, ko minētā organizācija līdz šim veitījusi vēstures zinātnes pētījumu veicināšanai Latvijā.

Sējums veltīts Baltijas reģiona vēsturei 20. gadsimta 40.–80. gados un ietver arī 2007. gada novembrī notikušās Otrā pasaules kara tematikai veltītās starptautiskās konferences materiālus.

24. sējums ir viens no plašākajiem kā apjoma, tā autoru skaita ziņā. To ievada Ineša Feldmaņa raksts par Vācijas nostāju pret Latvijas okupāciju un sovietizāciju 1940.–1941. gadā, kur tiek skatītas nacistiskās Vācijas diplomātijas intereses tobrīd jau padomju okupētajā Latvijā līdz kara sākuma brīdim un abu pušu sarunas par vācbaltiešu izceļošanu.

Nodaļu par nacistiskās Vācijas okupācijas periodu ievada Jura Pavloviča raksts par Latvijas apriņķu administrāciju civilpārvaldes ieviešanas laikā, kurā aplūkota latviešu apriņķu iestāžu darbība pārejas periodā pēc varu maiņas. Kārlis Kangeris apskata Latviešu leģiona priekšvēsturi līdz tā dibināšanas brīdim, norādot, ka Hitlera pavēle par Latviešu leģiona izveidošanu varēja sakrist ar atsevišķu vadošu latviešu interesēm. Uldis Neiburgs aplūko atsevišķus mazīzpētītus nacistiskās okupācijas laika pretošanās kustības darbības aspektus, pievēršot īpašu uzmanību šo grupu dalībnieku sakariem ar ārvalstīm.

Nodaļā par padomju okupācijas periodu Antonijs Zunda analizē Baltijas jautājumu ASV un Lielbritānijas diplomātijā 50. gadu otrajā pusē, izvērtējot arī baltiešu trimdas diplomātu un organizāciju aktivitātes. Aleksandrs Ivanovs apskata 20. gadsimta 60.–80. gadu Latvijas vēstures historiogrāfiju, mēģinot veidot vispusīgu priekšstatu par analizējamo pētījumu faktogrāfiju. Ģirts Krūmiņš raksta par lauksaimniecības politiku